

УДК 343.1

М. М. Коцур
адвокат, об'єднання адвокатів
м. Київ

ПОНЯТТЯ, ПРИНЦИПИ ТА ФУНКЦІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗЛОЧИНИ У СФЕРІ НЕЗАКОННОГО ОБІГУ НАРКОТИКІВ

Актуальність теми пов'язана з необхідністю проведення в Україні боротьби з незаконним обігом наркотиків, яке набуло загрозливого стану. Використання наркотичних засобів становить серйозну загрозу для безпеки держави, здоров'я і благополуччя населення. Суспільна небезпека таких дій полягає в тому, що в нього включається широке коло учасників, починаючи з багатих дилерів, які отримують надприбутки до бідних розповсюджувачів. Юридичною наукою давно встановлено наявність прямої залежності між вживанням наркотиків і зростанням рівня злочинності. З цієї причини використання норм кримінальної відповідальності є серйозним інструментом протидії суспільства процесу розповсюдження наркотичних засобів.

Аналіз публікацій показує, що питання використання норм кримінальної відповідальності є темою наукових розробок, які проводилися С.А. Бандурко, В.Н. Курченко, А.А. Музикою, Є.В. Фесенко, М.П. Селівановим, І.П. Лановенко, Н.А. Мірошниченко, А.М. Бабенком та ін. При цьому такі теоретичні питання як принципи та функції кримінальної відповідальності у цій сфері не отримали свого повного та комплексного розгляду. Виходячи з цього, виникла необхідність системно дослідити ці поняття та з'ясувати їх зміст.

Метою роботи є дослідження поняття на функцій кримінальної відповідальності за незаконний обіг наркотичних засобів.

Викладення матеріалів дослідження необхідно розпочати з того, що в одному з елементів протидії цьому негативному явищу є застосування норм кримінальної відповідальності, що втілюють регулятивну силу права, юридичні обов'язки, заборони та покарання. Дана категорія являє собою інструмент, за допомогою якого підтримується законність, задовольняються інтереси суб'єктів права, забезпечується процес протидії злочинності та деградації конкретних осіб. В юридичній науці існує достатньо широкий діапазон поглядів на поняття кримінальної відповідальності. Одна група авторів ототожнює її з кримінальним покаранням, інша – розглядає її як конкретні кримінально-правові відносини. В цілому кримінальна відповідальність є одним із видів юридичної відповідальності, яке у вузькому, спеціально правовому значенні тлумачиться як відповідна реакція держави на вчинене правопорушення.

Такий стан речей пов'язано з тим, що суспільство потребує унормування гармонізації відносин з метою забезпечення правопорядку, життєдіяльності, стабільних економічних, соціальних культурних та недопущення розповсюдження наркотичних засобів.

В юридичній науці накопичено значний масив матеріалу стосовно поняття відповідальності та її таких аспектів як – громадянина перед державою; державою перед громадянином та особи – за свої вчинки. Починаючи з давніх часів Платон, Сократ, Солон, Григорій Неокесарійський, середньовічні мислителі та науковці епохи Просвітництва, Нового часу розглядали дане поняття та формували різні доктрини стосовно його трактування. Підсумовуючи ці погляди В.К. Грищук вказує, інститут відповідальності дає змогу створити додаткові важелі стримування та противаги влади, пом'якшити її автократичні прояви, обмежити можливості зловживання за допомогою підкорення її закону та забезпечити правопорядок [1, с. 174]. В свою чергу, А.Н. Тарбагаєв вказує, що дана категорія являє собою міжгалузевий інститут, який істотно коректує механізм правового регулювання [8, с. 103]. Розглядаючи інститут кримінальної відповідальності науковець вказує на складний характер даного інституту, який базується на введенні до тексту законів значної кількості ознак, бланкетних норм та інших конструкцій.

Іншої точки зору на дане поняття дотримується Р.В. Вереша, який вказує на ту обставину, що кримінальна відповідальність чітко індивідуалізується в залежності від низки приписів кримінального закону [12, с. 35]. Значну увагу даній проблемі приділив О.О. Дудоров, який вважає, що концепція позитивної кримінальної відповідальності пов'язана з ст. 68 Конституції України, згідно якої кожен громадянин зобов'язаний неухильно додержуватися законів України, не посягати на права та свободи, честь та гідність інших людей [13, с. 703].

У сфері боротьби з наркозлочинністю при формуванні поняття кримінальної відповідальності необхідно враховувати низку особливостей. Одним з них є висока суспільна небезпека наркоманії, яка виражається в нанесенні значного матеріального збитку суспільству, втрати працездатної частини населення, фізичної і психічної деградації особистості. Виходячи з цього в криміналь-

них кодексах багатьох країн значна увага приділяється кримінальній відповідальності осіб, що займаються продажем, розповсюдженням, перевезенням чи пересиланням таких речовин, які являють собою основну дієву ланку цього процесу. Другою особливістю боротьби з наркозлочинністю є використання загально-профілактичних заходів, до яких відносяться лікування хворих осіб, ведення роз'яснювальної роботи, посилення впливу на неповнолітніх, які допускають вживання зазначених засобів. Таким чином, кримінальну відповідальність у сфері боротьби з незаконним обігом наркотичних речовин слід розуміти як заснований на нормах кримінального права обов'язок особи, що вчинила злочин у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, піддаватися несприятливим кримінально-правовим наслідкам, в число яких включається лікування таких осіб від наркозалежності. При цьому необхідно зазначити, що кримінальна відповідальність пов'язана з формою реалізації державою правоохоронних норм, елементом яких є заходи з запобігання таких злочинів. Реалізація норм кримінальної відповідальності базується на принципах права, які надають їм логічність, послідовність та збалансованість. Як вказує О.Ф. Скакун, під принципами права розуміються об'єктивно властиві праву відправні начала, незаперечні вимоги (позитивні зобов'язання), які ставляться до учасників суспільних відносин із метою гармонічного поєднання індивідуальних, групових і громадських інтересів [9, с. 221].

Даний підхід дозволяє визначити наступні принципи кримінальної відповідальності за незаконний обіг наркотичних засобів: 1) законності; 2) рівності громадян перед законом; 3) вини;

4) справедливості; 5) індивідуалізації покарання; 6) гуманізму; 7) невідворотності кримінальної відповідальності (рис. 1).

1) Принцип *законності* знаходить свою реалізацію в тому, що караність злочинів у сфері боротьби з наркоманією визначається на підставі закону, якій чітко визначає діяння та їх ознаки, скоєння яких передбачає кримінальну відповідальність (рис. 1). Даний принцип, пов'язаний з цією обставиною, що наркоманія наносить суспільству значний матеріальний збиток тому спеціальні міри, прийняті державою забезпечують режим законності і стабільного правопорядку в суспільстві. Даний принцип пройшов складну історичну динаміку. В перші роки радянської влади поняття законності було пов'язано з ідеологічними настановами, згідно яких, будь-яке порушення тодішнього законодавства розглядалось як злочин проти радянської влади. Тому перші нормативно-правові акти, прийняті у цій сфері базувались на Постанові Ради Народних Комісарів (РНК) Радянської Росії «Про червоний терор» від 05.09.1918 р., згідно якої законними вважались дії органів ВНК, Воєнно-Революційних трибуналів та т.з. «Триік», які виносили свої рішення на підставі власного розуміння даного принципу. В сьогоденній Україні його реалізація базується на положеннях, розділу XIII Кримінального Кодексу України 2001 р., в якому закріплено складна система кримінальної відповідальності за злочини, пов'язані з наркотичними засобами, одним з елементів якої є наявність значного числа підзаконних нормативно-правових актів, які дають змогу встановити ознаки злочинів у цій сфері. До їх числа відносяться Постанови, Накази,

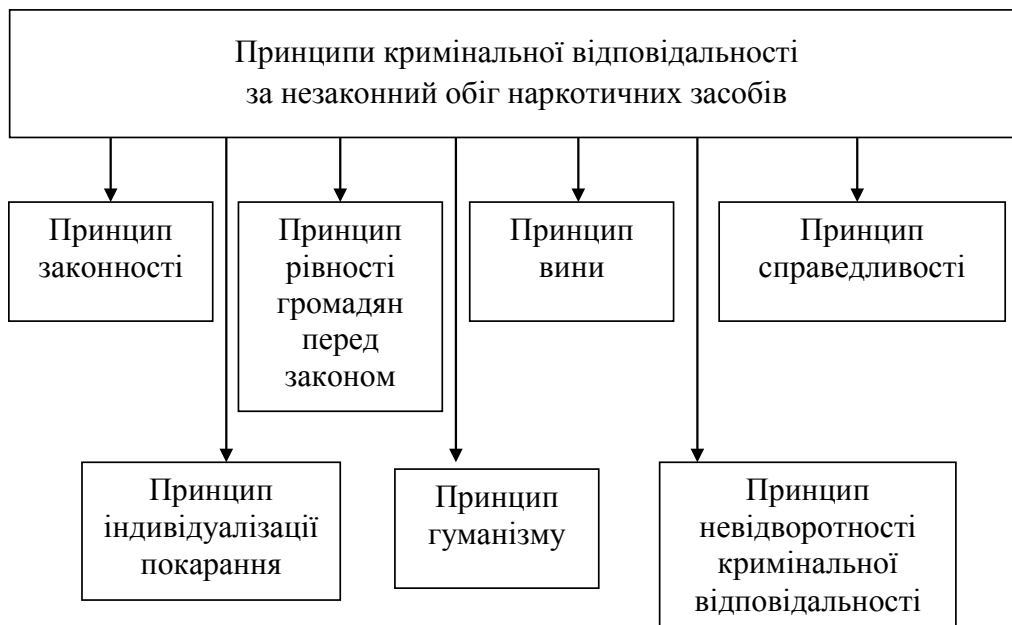

Рис. 1. Принципи кримінальної відповідальності

Інструкції, інші документи видані Міністерством Охорони здоров'я іншими відомствами, які стосуються наступних питань. Це ввезення на територію України незареєстрованих лікарських засобів, правил виписування рецептів на лікарські засоби і виробу медичного призначення, порядку відпуску лікарських засобів, порядку зберігання, обліку та знищення рецептурних бланків. Тому у розділі XIII КК України «Злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення» міститься примітка, в якій вказується на поняття великого та особливо великого розміру наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, які визначаються спеціально уповноваженим органом виконавчої влади у галузі охорони здоров'я.

2) Принцип *рівності громадян перед законом* має важливе значення в сфері боротьби з незаконним обігом наркотиків (рис. 1). Особлива важливість даного принципу пов'язана з тією обставиною, що на сьогодні склалася ситуація, коли до скоєння таких злочинів залучаються діти, жінки, серед яких є вагітні, чи ті які мають на вихованні неповнолітніх та багато дітей, а також часто використовуються особи з обмеженими можливостями. Виходячи з цього суди змушені приймати достатньо «м'які» санкції до таких осіб, за якими фактично стоять конкретні наркоділери. Наприклад за даними А.А. Бова, співвідношення засуджених чоловіків і жінок за ст. 307 КК складає 59 та 41%, а за ст. 310 таке співвідношення переставляє собою 24 та 76% [5, с. 81]. Таким чином, серед засуджених осіб за ст. 307 «Незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, пересилання чи збут таких речовин», абсолютну більшість складають чоловіки, а за ст. 310 «Посів або вирощування снотворного маку або коноплі» – жінки, число яких майже у 3 рази більше ніж чоловіків. Не зважаючи на цю обставину, ці дії являють собою небезпечний злочин, покарання за який повинно ґрунтуватися на даному принципі.

Інтерес викликає та обставина, що в перші роки радянської влади значна кількість випадків застосування наркотичних речовин, як вказує Н.А. Артеменко, приходилася на красноармійців та революційних матросів, які з однієї сторони підтримували радянський режим, а з іншої – використовували та розповсюджували конфісковані ними же наркотичні засоби [11, с. 96]. Цілком зрозуміло, що з цієї причини нікого з них не притягували до відповідальності за використання наркотичних засобів.

Не зважаючи на низку особливостей, даний принцип у сфері боротьби з наркозлочинністю визначає рівність всіх громадян перед законом не приймаючи до уваги стать, сімейний стан, служ-

бове становище, релігійні переконання, місце проживання, мовних або інших ознак.

3) Принцип *вини* ґрунтується на тому, що особа підлягає кримінальній відповідальності за суспільно-небезпечні дії (бездіяльність) у суспільно-небезпечні наслідки, що настали, щодо яких встановлена вина (рис. 3). Злочини, у сфері пов'язаної з наркоманією, представляють собою дуже небезпечні дії, з причини того, що їх наслідками є деградація осіб, втрата суспільством працездатних робітників, лікування та реабілітація таких осіб потребує значних коштів.

Принцип *вини* відображає як особливості предмета регулювання кримінального права, визначаючи необхідну ознаку юридичного факту пов'язаного з незаконним обігом наркотичних засобів, що породжує кримінальні правовідносини. З іншої сторони даний принцип тісно пов'язано з методом кримінально-правового регулювання, сутність якого полягає в тому, що вина особи в здійсненні злочину є необхідною умовою її кримінальної відповідальності. Разом з цим в процесі становлення вини виникають випадки, коли особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду. З цієї точки зору, розгляд справ пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів потребує точного встановлення осіб, які є основною ланкою цього процесу.

4) принцип *справедливості* має давню історичну традицію в юридичній науці (рис. 1). Дане поняття формувалося в процесі розвитку суспільства, починаючи з первісного стану та продовжується у теперішні часи. Наприклад, Вавилонський цар Хаммурапі, який проголосив себе царем справедливості, у своєму підсумковому слові до кодексу законів ствердив: «Ось справедливі закони, які встановив Хаммурапі ... Щоб сильний не пригнічував слабшого, щоб виявити справедливість сироті і вдові, щоб у Вавилоні... виносити рішення країни і пригніченому виявити справедливість» [3, с. 51-52]. З цього наскального напису добре просліджується процес зародження даної категорії та її завдання, як інструменту забезпечення справедливості у суспільстві. Відомий український науковець Л.В. Багрій-Шахматов вказував, що система кримінально-правових заходів має будуватися на основі низки принципів, серед яких окремо виділив принцип справедливості [10, с. 180]. Даний принцип знайшов своє відображення у змісті КК України, який передбачає що єдиною підставою кримінально-правової відповідальності людини є вчинення неї суспільно-небезпечного діяння, яка містить склад злочину. Наприклад, ст. 309 передбачає відповідальність за такі діяння, як виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, пе-

ревеження чи пересилку наркотичних засобів без мети збуту. Так санкції, у вигляді штрафу від 50 до 100 неоподаткованих мінімумів доходів громадян або обмеженням волі, або позбавленням волі на строк до 3 років є справедливим покаранням осіб, які скоїли такі злочини. У разі посилення суспільної небезпечності такого злочину, тобто вчинення таких дій повторно або за попередньою змовою групою осіб даний принцип реалізується у тому, що санкція посилюється до позбавлення волі от 2 до 5 років. Тобто законодавець використав принцип справедливості того, що на перший раз виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення або пересилання наркотичних засобів карається достатньо м'якою санкцією, яка передбачає навіть штраф, а в разі повторення такої дії та у разі наявності злочинного формування кримінальна відповідальність стає більш суворою.

5) Принцип *індивідуалізації покарання* ґрунтується на ст. 65 КК України, в якій вказується, що індивідуалізація покарання ведеться на чіткому дотриманні даної категорії судом (рис. 1). Індивідуалізація є однією з найважливіших кримінально-правових ідей, яка ґрунтується на цілях покарання й виходить із того, що не може бути двох абсолютно однакових злочинів і злочинців. Даний принцип постійно порушувався в часи Громадянської війни та перші роки радянської влади. Так, 06.10.1918 р. був прийнятий Декрет ВЦВК Радянської Росії «Про підсудність революційних трибуналів», згідно якого покаранню за спекуляцію, до якої відносилась продаж наркотичних засобів, призначалася без будь-якої індивідуалізації. Тобто, революційний трибунал міг встановити покарання, навіть у вигляді розстрілу, будь-яким підозрілим особам, число яких не мало значення, звинувачених у таких злочинах, а його рішення підлягало негайному виконанню.

Завдання суду під час індивідуалізації покарання у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, полягає у тому, щоб встановити ознаки караних діянь та визначити конкретне покарання конкретній особі. Наприклад, незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення або пересилання прекурсорів, є складним процесом, який потребує залучення значної кількості осіб, багато з яких можуть не знати про кінцеву ціль таких дій. Входячи з цього законодавець вказує на необхідність чіткої індивідуалізації конкретних осіб, які організували, забезпечували такий процес та розуміли негативні наслідки таких дій. На практиці виникають ситуації, коли такі дії організуються та проводяться групою осіб, тому закон Ч. 3 ст. 311 передбачає за такі дії покарання у вигляді позбавлення волі на строк від 5 до 8 років. Принцип індивідуалізації покарання знаходить свою прояву у Ч. 4 ст. 311, яка встановлює, що особа, яка добровільно здала прекурсори

або інші речовини, які необхідні для виробництва або виготовлення наркотичних засобів та вказала джерело їх придання, звільняється від кримінальної відповідальності. У цьому проявляється безпосередній зв'язок між визначенням виду і розміру покарання та індивідуальними характеристиками особи, з урахуванням яких можливий ефективний карально-виправний вплив на засудженого.

6) принцип *гуманізму* в юридичній науці тісно пов'язаний з філософським та культурним значенням цього поняття (рис. 1). В основі гуманізму знаходиться етика, яка визначає певне місце людини в середовищі, з цим пов'язано розуміння гідності людини, її сутності як творчої діяльної особистості, яка за допомогою своєї активності і діяльності реалізує свободу, індивідуальність. Принцип гуманізму пов'язаний з необхідністю додержання прав людини, з повагою до людської гідності, зрозумінні що її життя та здоров'я є основою розвитку суспільства. Як вказує А.А. Музика, розвиток кримінального законодавства за злочини у сфері незаконного обігу наркотичних засобів являє собою постійне чергування періодів гуманізації та посилення відповідальності у цій сфері [4, с. 66]. Прикладом такого документу є Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо гуманізації кримінальної відповідальності», який передбачав значне пом'якшення відповідальності у цій сфері.

Гуманізм стосовно кримінальної відповідальності за злочини, пов'язані з незаконним обігом наркотичних засобів, означає, що не зважаючи на суспільно-небезпечність таких діянь, право повинно враховувати цінність людської особистості, її права на свободу, розвиток і постійне вдосконалення. Реалізацію принципу гуманізму можна дослідити на прикладі заміни кримінального покарання на лікування в спеціальних наркологічних установах. Важливим заходом протидії наркотичній залежності стало відкриття у 1925 р. при Московському психоневрологічному інституті першого в Радянському Союзі Наркологічного Диспансеру, до яких направлялися особи, з метою лікування від наркозалежності, поступово такі заклади були відкриті в більшості населених пунктів тодішнього СРСР.

Таким чином, принцип гуманізму забезпечує людині, яка порушила законодавства у сфері незаконного обігу наркотиків, можливість лікування і повернення до повноцінного суспільного та особистого життя.

7) Принцип *невідворотності кримінальної відповідальності* за незаконний обіг наркотичних засобів виявляється у двох наступних позиціях (рис. 1). По-перше, будь-яка особа, в протиправних діяннях якої є склад злочину, передбачених нормами КК України 2001 р., повинна понести

за них кримінальну відповідальність. Також закон допускає в окремих випадках, звільнення від кримінальної відповідальності та заміну покарання більш м'яким. По-друге, така особа не може бути покарана за один і той самий злочин двічі (ч. 3 ст. 2 КК). Основною ідеєю даного принципу є його запобіжний, стримуючий вплив, який повинен вплинути на правосвідомість осіб і утримати від вчинення злочину. Це пов'язано з тим, що значна кількість осіб, які займаються виготовленням та розповсюдженням наркотичних засобів, сподіваються на те, що їх діяння не набудуть широкого розголосу у суспільстві. Не зважаючи на це, кожна особа, що вчинила злочин, пов'язана з оборотом наркотичних засобів, повинна понести покарання, але жоден невинний не може бути засудженим. Втілення даного принципу пред'являє великі вимоги до роботи правоохоронних органів, вимагає об'єктивності, гласності, вміло поставленої правовій пропаганді, метою розповсюдження знань стосовно негативних наслідків використання наркотичних речовин. Важливе значення у реалізації цього принципу грають Міжнародні договори у сфері наркозлочинності ратифіковані Україною, які передбачають видачу злочинців, які спробують уникнути від правосуддя, перебуваючи на території інших держав. Так, на підставі Віденської конвенції, яка регламентує взаємодію компетентних органів Сторін з питань видачі злочинців (ст. 6), надання взаємної юридичної допомоги (ст. 7), передачу матеріалів (ст. 8) та інших форм співробітництва, включаючи підготовку кадрів (ст. 9), а також допомогу для держав транзиту, через території яких переміщуються незаконні наркотичні засоби (ст. 10) передбачено екстрадицію таких осіб в країни де було скоєно злочин.

В цілому, на підставі принципів кримінальної відповідальності доцільно розробити та удосконалити комплекс засобів, з метою забезпечення правопорядку та недопущення розповсюдження наркотичних засобів в суспільстві.

Кримінальна відповідальність у сфері боротьби з незаконним обігом наркотиків являє собою складний комплексний феномен, а її реалізація

ґрунтується на використанні низки функцій. За їх допомогою проходить процес забезпечення законності та притягнення до відповідальності осіб, які скоїли злочини, пов'язані з незаконним обігом наркотичних засобів. При цьому в теорії кримінального права визначаються наступні п'ять видів функцій, які можуть бути використані при розгляді кримінальної відповідальності у даній сфері: 1) регулятивна; 2) превентивна; 3) каральна; 4) відновлювальна; 5) виховна.

Так, *регулятивна* функція передбачає фіксацію в кримінально-правових нормах підстави реалізації кримінальної відповідальності за незаконний обіг наркотиків та визначення кримінально-правового статусу особи, яка підлягає такій відповідальності (рис. 2). В процесі свого розвитку дана функція пройшла складну динаміку, від достатньо примітивних та жорстких норм, які діяли в часи існування Радянської Росії, до підготовлених на високому рівні юридичної техніки положень КК України 2001 р. Так, 31 червня 1918 р. був прийнятий Препис РНК Радянської Росії «Про боротьбу зі спекуляцією кокаїну», згідно якого підрозділи Надзвичайної Комісії та Робоче-Селянської міліції мали право притягати будь-яких осіб до кримінальної відповідальності за розповсюдження наркотичних засобів та мали право у випадку опору з їх боку застосовувати таку міру, як розстріл на місці.

Сьогодні реалізація регулятивної функції здійснюється на підставі Кримінального Кодексу України, в якому у розділі XIII передбачено 16 складів злочину у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів, або прекурсорів. На додаток до цього регулятивна функція реалізується на підставі численних постанов Кабінету Міністрів, Міністерства охорони здоров'я України, які регламентують процес видачі, зберігання, використання в якості медичних препаратів таких речовин.

Превентивна функція кримінальної відповідальності у даній сфері складається з двох взаємозв'язаних складових (рис. 2). По-перше, спеціального превентивного впливу, якій полягає

Рис. 2. Функції кримінальної відповідальності

в утриманні особи від вчинення нового злочину та створення у суспільстві умов недопущення таких дій. Так, наприклад, сьогодні в Україні проводиться політика стосовно суворої регламентації та ускладненню порядку отримання наркотичних засобів. Правовою основою такого підходу є Постанова Кабінету Міністрів України від 03 квітня 2009 року № 589 «Загальний порядок здійснення діяльності з обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів в Україні», яка значно ускладнює порядок умов пов'язаних з виробництвом, зберіганням, перевезенням, придбанням, ввезенням на територію України, з метою недопущення їх незаконного використання. Важливу роль у породженні наркозлочинності відіграла Комплексна програма профілактики правопорушень на 2007–2009 роки шляхом здійснювання заходів по організації проведення семінарів та роз'яснювальної роботу з питань профілактики правопорушень.

По-друге, впливу, який створює у суспільстві систему недопущення розповсюдження наркотичних речовин. Так, 27 жовтня 1934 р. була прийнята Постанова РНК СРСР «Про заборону посівів опійного маку та індійської коноплі», згідно якої заборонялося проводити такі посіви, а до Кримінального Кодексу Радянської Росії та союзних республік було внесені доповнення стосовно покарань у вигляді позбавлення волі на термін до 2 років чи виправно-трудових робіт на строк до 1 року з обов'язковою конфіскацією таких посівів.

На нинішньому етапі розвитку права дана функція знайшла реалізації в Наказі МОЗ України 19.07.2005 р. № 360 «Про затвердження Правил виписування рецептів на лікарські засоби і виробу медичного призначення», Порядку відпуску лікарських засобів і виробів медичного призначення з аптек та їх структурних підрозділів, Інструкції про порядок зберігання, обліку та знищення рецептурних бланків. Як вказує А. М. Бабенко, функції регіональної системи запобігання злочинності можуть бути представлені у вигляді певної ієрархії [7, с. 277]. При цьому особливість злочинів у цій сфері полягає у тому, що кожен з них знаходить свій прояв на цих рівнях, тому реалізація превентивної функції потребує створення ефективної системи протидії таким злочинам.

Каральна функція кримінальної відповідальності за злочини у сфері обігу наркотичних засобів має своїм завданням позбавлення особи, яка вчинила такі дії, різноманітних благ, прав, свобод (рис. 2). Значний інтерес у сфері реалізації кримінальної відповідальності за незаконний обіг наркотиків є позиція Ю.В. Бауліна, який вказує, що кримінальна відповідальність являє собою загрозу з боку держави, стосовно особи котра вчинить злочин [2, с. 33]. Дана функція знаходить свій прояв конфіскації майна та права обіймати пев-

ні посади та займатися певною діяльністю. Прикладом реалізації такої функції є Декрет РНК Радянської Росії «Про боротьбу зі спекуляцією» від 28.02.1918 р., який був направлений на боротьбу зі спекуляцією, одним із предметів якого були наркотичні засоби. Даний нормативно-правовий акт передбачав за такі дії сурові санкції, в число яких входило: розстріл на місці, передачу справи Воєнно-Револьюційному Трибуналу, який мав право встановити покарання на свій розсуд. В діючому КК України 2001 р. розділ XIII реалізує каральну функцію шляхом встановлення широкого діапазону покарань, в число яких входить позбавлення волі на терміни від 2 до 15 років, від 2 років – ч. 2, ст. 309; до 15 років – ч. 2, ст. 306.

Відновлювальна функція кримінальної відповідальності у даній сфері реалізується шляхом приведення в первинний стан порушених суспільних відносин, соціальних зв'язків, правовідносин, чи у загальному вигляді – утвердження соціальної справедливості (рис. 2). На практиці дана функція знаходить свій вираз у поверненні особи, яка припинила використовувати наркотичні засоби у нормальне суспільство, відновлення трудової діяльності та стосунків у родині. При цьому зафіксовано багато випадків, коли особи, які раніше вживали наркотичні засоби, починають проводити активну громадську діяльність, пов'язану з протидією використанню наркотичних засобів. Важливим напрямком відновлювальної функції є участь особи, яка позбулася наркозалежності є участь у міжнародних програмах, які проводяться в Україні з метою протидії цьому негативному явищу. Наша країна бере активну участь у діяльності Управління ООН з наркотиків та злочинності, пріоритетними напрямками такого співробітництва є боротьба з нелегальним розповсюдженням наркотиків, запобігання ВІЛ/СНІД-інфекції, реабілітація інфікованих наркозалежних пацієнтів. Так, в ході 55-ї сесії Комісії з наркотичних засобів делегація України внесла ініціативу щодо започаткування програм, спрямованих на лікування, реабілітацію та соціальну реінтеграцію наркозалежних осіб, які звільняються з місць відбуття покарання. Дана програма включає розділ з запобіганням вживанню наркотиків, лікування, реабілітації та альтернативного розвитку: розробка стратегій та новітніх програм лікування та реабілітації наркозалежних, превентивні заходи, пропагандистсько-освітня діяльність, сприяння програмам альтернативного розвитку.

Виховна функція кримінальної відповідальності за незаконний обіг наркотичних речовин базується реалізується за допомогою впливу на моральний стан таких осіб, їх правосвідомість та цінності орієнтації (рис. 2). Важливим елементом такої діяльності є організації семінарів, круглих столів, обговорень присвячених даній проблемі.

Така діяльність ґрунтується на затвердженому Урядом України «Плану заходів МОЗ» з реалізації стратегії державної політики щодо наркотиків. До їх числа відносяться профілактика вживання наркотиків, лікування та реабілітація людей з психічними та поведінковими розладами, внаслідок вживання психотропних речовин. Значна увага приділяється проведенню лекцій у вищих навчальних закладах, технікумах, коледжах, школах, завданням яких є висвітлення негативних наслідків використання наркотичних речовин, у вигляді фізичної та психічної деградації, підвищення вірогідності скоєння злочинів з метою отримання засобів для придбання таких речовин.

Таким чином, підводячи підсумок розгляду функцій кримінального права, необхідно зазначити, що на їх підставі проходить реалізація мір кримінальної відповідальності, які направлені не тільки на покарання таких осіб, а також на повернення їх до суспільства, якому вони можуть принести користь.

За результатами проведеного дослідження можна зробити наступні **висновки**:

1. На підставі розгляду різних підходів, сформульованих науковцями, з урахуванням особливостей таких злочинів запропоновано поняття кримінальної відповідальності в сфері незаконного обігу наркотичних засобів.

2. Розглянуто зміст принципів кримінальної відповідальності за злочини пов'язані з незаконним обігом наркотиків, до числа яких відносяться законність, рівність, вина, справедливість, індивідуалізація, гуманізм, невідворотність кримінальної відповідальності. Показано їх трансформацію в процесі розвитку кримінальної відповідальності у даній сфері з урахуванням особливостей таких злочинів.

3. Доведено, що за допомогою системи функцій проходить реалізація заходів кримінального впливу на правопорушників за злочини у сфері незаконного обігу наркотичних засобів. До їх числа віднесено регулятивну, превентивну, каральну, відновлювальну, виховну. Показано, що у сфері боротьби з незаконним обігом наркотиків важлива роль доводиться знаходженню балансу між каральною та виховною функціями, які взаємо-

доповнюють одна одну при створення ефективної протидії наркозлочинності.

Література

1. Грищук В.К. Філософське-правове розуміння відповідальності людини : монографія. – 2-ге вид., переробл. і доповн. – Хмельницький: Хмельницький університет управління та права, 2013. – 768 с.
2. Баулін Ю.В. Звільнення від кримінальної відповідальності : монографія / Баулін Ю.В. – К.: Атика, 2004. – 296 с.
3. Антология мировой мысли. – Т. 1. Античность. Восточные цивилизации. – Минск: Харвест, 2000. – 361 с.
4. Музика А.А. Покарання за незаконний обіг наркотичних засобів : монографія / Музика А.А., Горох О.П. – Хмельницький: Вид-во Хмельницького університету управління та прав, 2010. – 256 с.
5. Бова А.А. Наркозлочинність: кримінологічна характеристика та запобігання : наук.-прак. посіб. / А.А. Бова, В.І. Женунтій, А.П. Закалюк та ін.; за заг. ред. А.П. Закалюка. – К.: 2006. – 296 с.
6. Бабенко А.М. Кримінологічна характеристика та запобігання злочинності у прикордонних регіонах Причорномор'я материкової України : монографія / А.М. Бабенко, В.Ф. Конопольський, І.М. Чекмарьова. – Харків: Право, 2019. – 264 с.
7. Бабенко А.М. Запобігання злочинності в регіонах України: концептуально-методологічний та праксеологічний вимір : монографія / А.М. Бабенко. – Одеса: ОДУВС, 2014. – 416 с.
8. Тарбагаев А.Н. Ответственность в уголовном праве // Известие ВУЗ Правоведение. – 1994. – № 3. – С. 102-104.
9. Скакун О.Ф. Теорія держави і права : підручник. – Харків: вид-во Консум, 2001. – 656 с.
10. Багрий-Шахматов Л.В. Система уголовно-правовых мер в Украине, их классификация и конституционные основы применения / Л.В. Багрий-Шахматов // Проблемы права на зламі тисячоліть : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Дніпропетровськ, 13–14 лютого 2001 р.). – Дніпропетровськ : Дніпропетровський національний університет, 2001. – С. 179–184.
11. Артеменко Н.А., Петрище Т.П. Наркомания в 1920-е годы : медицинские правовые и социокультурные спекты проблемы // Вестник ВГМУ. – 2015. – Том 14, №6. – С. 93-103.
12. Вереша Р.В. Суб'єктивні елементи підстав кримінальної відповідальності : підручник / Р.В. Вереша. – К.: Атика, 2006. – 740 с.
13. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / за ред.. А.С. Беніцького, В.С. Гуславського, О.Д. Дудорова, Б.Г. Розовського. – К.: Істина, 2011. – 392 с.

Анотація

Коцур М. М. Поняття, принципи та функції кримінальної відповідальності за злочини у сфері незаконного обігу наркотиків. – Стаття.

У статті розглянуто наукові підходи до поняття кримінальної відповідальності за незаконний обіг наркотичних засобів та запропоновано визначення даної дефініції. Досліджено зміст принципів та функцій даного поняття, показано їх трансформацію в історичному розрізі та наведені конкретні приклади нормативно-правових актів, направлених на їх практичну реалізацію.

Ключові слова: незаконний обіг наркотичних засобів, кримінальна відповідальність, принципи права, функції права, нормативно-правовий акт, гуманізм, злочин.

Аннотация

Коцур Н. Н. Понятие, принципы и функции криминальной ответственности за преступления в сфере незаконного оборота наркотиков. – Статья.

В статье рассмотрены научные подходы к понятию уголовной ответственности за незаконный оборот наркотических средств и предложено определение дан-

ной дефиниции. Исследовано содержание принципов и функций данного понятия, показано их трансформацию в историческом разрезе и приведены конкретные примеры нормативно-правовых актов, направленных на их практическую реализацию.

Ключевые слова: незаконный оборот наркотических средств, уголовная ответственность, принципы права, функции права, нормативно-правовой акт, гуманизм, преступление.

Summary

Kotsur M. M. Concepts, principles and functions of criminal liability for crimes in the field of drug trafficking. – Article.

The article examines the approach to the concept of criminal responsibility for drug trafficking and proposes the definition of this definition. The contents of the principles and functions of this concept are investigated, their transformation is shown in historical section and concrete examples of normative legal acts aimed at their practical implementation are given.

Key words: drug trafficking, criminal liability, principles of law, functions of law, normative legal act, humanism, crime.